

UZUN VADELİ HİSSE SENEDİ YATIRIMLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDE MALİYET YÖNTEMİNİN KULLANILMASI (TÜRKİYE UYGULAMASI VE ULUSLARARASI UYGULAMALARIN KARŞILAŞTIRILMASI)

Yavuz ÇİFTÇİ¹, Fatih YILMAZ²

¹ Muğla Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yardımcı Doçent Dr.

² İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yardımcı Doçent Dr.

APPLICATION OF THE COST METHOD OF ACCOUNTING FOR LONG TERM INVESTMENTS IN EQUITY SECURITIES (COMPARISON OF TURKISH AND INTERNATIONAL APPLICATIONS)

Abstract: In Generally Accepted Accounting Principles, the Investments in Equity Securities for long-term purposes can be classified as follows according to voting power of the investor in the investee: more than 50% of the voting power (Subsidiaries), between 20% and 50% of the voting power (Associates), and less than 20% of the voting power (Long term investments). The objective of this paper is to study "cost method" which is applied in the cases of the investor holds, directly or indirectly through investments, less than 20% of the voting power of the investee and / or investor does not have control and significant influence on investments. In this manner, Turkish and International applications have been compared and joint and different points have been determined.

Keywords: Accounting, Cost Method, Associates, Investments.

UZUN VADELİ HİSSE SENEDİ YATIRIMLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDE MALİYET YÖNTEMİNİN KULLANILMASI (TÜRKİYE UYGULAMASI VE ULUSLARARASI UYGULAMALARIN KARŞILAŞTIRILMASI)

Özet: Uzun vadeli amaçlarla yapılan hisse senedi yatırımları, genel kabul görmüş yaklaşıma göre, muhasebe süreci açısından, yatırım yapan şirketin elinde bulundurduğu "oy hakkı oranı" esas alınarak aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir: %50'den büyük değerler (Bağlı Şirket-Subsidiary Company), %20-%50 arasındaki değerler (İlgili Şirket-Associate Company) ve %20'den düşük değerler (Uzun Vadeli Hisse Senedi Yatırımı-Long Term Investment). Çalışmamızın amacı, yatırımcının %20'nin altında oy hakkına sahip olduğu ve kontrol gücü ile önemli etkinliğin söz konusu olmadığı uzun vadeli hisse senedi yatırımlarının muhasebeleştirilmesinde kullanılan "malîyet yöntemi"ni incelenmesi ve konuyla ilgili Türkiye'deki uygulama ile uluslararası uygulamalar karşılaştırılarak ortak ve farklı yönlerin ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Malîyet Yöntemi, İştirakler, Yatırımlar.

I. GİRİŞ

Dünya'da 1960'lardan, Türkiye'de ise özellikle 1980'lerden sonra yabancı sermaye hareketlerinde, şirketler arası yatırım ve birleşmelerde ve holding türü örgütlenmelerde büyük bir artış gözlenmektedir. Bu durum, şirketlerin bilançolarına da yansımakta ve uzun vadeli hisse senedi yatırımlarına ilişkin kalemlerin ölçüm ve raporlaması konusunun giderek önem kazanmasına yol açmaktadır.

Bir şirketin, diğer bir şirketin hisse senetlerine uzun vadeli amaçlarla yaptığı yatırımda oy hakkı oranı, genellikle o yatırım için izlenecek muhasebe sürecini de belirler. Uluslararası uygulamalar göz önünde bulundurulduğunda, uzun vadeli hisse senedi yatırımları ve bunların muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemler "oy hakkı yüzdesi"ne bağlı olarak Tablo.1'deki gibi sınıflandırılabilir.

Ülkemizde geçerli olan düzenlemelerde genel olarak, %50 ve üzeri sermaye payı veya oy hakkı sağlayan yatırımlar "Bağlı Ortaklıklar", %10-%50 arası yatırımlar "İştirakler" ve bu oranın altında kalan yatırımlar ise "Bağlı Menkul Kıymetler" olarak sınıflandırılmakta ve bilançoda "mali duran varlıklar" grubunda gösterilmektedir.

Uluslararası uygulamalar incelendiğinde, %20'den az oranda sermaye veya oy hakkını temsil eden ve kontrol gücü ile önemli etkinliğin söz konusu olmadığı yatırımların "Malîyet Yöntemi (Cost Method)"ne (Türkçeye aynen çevrilerek adlandırılan yöntem, "legal-basis method" de denilmektedir.) göre muhasebeleştirildiği görülmektedir. Ülkemizde de benzer yöntemin, bütün uzun vadeli hisse senedi yatırımlarının muhasebeleştirilmesinde kullanıldığı söylenebilir. Ancak ülkemizdeki uygulama biçimi, malîyet yönteminin

uluslararası uygulamalardaki esaslarından bazı farklılıklar göstermektedir.

Bu çalışmada, maliyet yönteminin uygulama esasları, Türkiye'deki uygulama ve uluslararası uygulamalar karşılaştırılarak, ortak ve farklı yönlerinin bir bütünlük içinde sunulması amaçlanmaktadır.

Tablo.1: Muhasebe Süreci Açısından Uzun Vadeli Hisse Senedi Yatırımlarının Sınıflandırılması

OY HAKKI	YATIRIMCI ŞİRKET	YATIRIM YAPILAN ŞİRKET	MUHASEBE YÖNTEMİ
1. % 50'den büyük değerler	Yatırımcı şirketin kontrol gücüne sahip olduğu varsayılır.	Bağlı Şirket (Subsidiary Company)	Konsolide Mali Tablolar
2. % 20-%50 arasındaki değerler	Yatırımcı şirketin önemli etkinliğe sahip olduğu varsayılır.	İlgili Şirket* (Associate Company)	Özkaynak Yöntemi
3. % 20'den düşük değerler	Yatırımcı şirketin kontrol gücü veya önemli etkinliğe sahip olmadığı varsayılır.	Uzun Vadeli Hisse Senedi Yatırımı (Long-term Investment)	Maliyet Yöntemi

* Dilimizdeki "iştirak" kavramından farklı olarak, "ilgili şirket" kavramı, bir şirketin, uzun vadeli yatırım amacıyla satın aldığı ve faaliyet ve mali politikalarını belirlemede önemli bir etkinliğe imkan veren bir oy gücüne sahip olduğu şirketi tanımlamada kullanılmaktadır.

II. UZUN VADELİ HİSSE SENEDİ YATIRIMLARININ SINIFLANDIRILMASI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDE KULLANILAN DEĞERLEME YÖNTEMLERİ

Yoğun rekabetin yaşandığı günümüz iş dünyasında, işletmelerin en önemli amacı, "varlıklarını sürdürmek"tir. Bu amacın gerçekleşmesi için, işletmelerin dengeli biçimde büyümeleri ve gelişmeleri gerekir. Büyüme ve gelişme ise, "yatırımlar" aracılığıyla sağlanmaktadır.

Yatırım kavramı, günlük konuşma dilinde, iktisat ve işletme literatüründe ayrı anlamda kullanılmaktadır. Günlük konuşma dilinde yatırım, birikimlerin gelir elde etmek amacıyla çeşitli araçlara bağlanmasıdır. Bankaya para yatırmak, döviz, hisse senedi, tahvil, ev, arsa vb. satın almak halk dilinde yatırım olarak adlandırılmaktadır. Ancak, gerçekte bu harcamalar iktisadi anlamda yatırım değil, gelir getirici bir araca para bağlanması olarak tanımlanabilecek plasmandır [1].

İktisat bilimi açısından yatırım, üretim araçları toplamını, diğer bir ifadeyle sermaye stokunu artırmaya yönelik harcamalardır. İktisadi açıdan bir yatırımdan söz edebilmek için, harcamanın, "yeni" bir sermaye malı sağlanmasına ya da üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik olması gerekir[2].

Genel bir tanım yapılacak olursa; kişilerin ya da işletmelerin üretim güçlerinde artış ve süreklilik sağlayan harcamaların tümü yatırım kavramı çerçevesinde ele alınır [3].

II.1. Uzun Vadeli Hisse Senedi Yatırımlarının Sınıflandırılması

İşletme bilimi açısından ele alındığında, yatırımları farklı ölçütlere göre sınıflandırmak mümkündür. Temel olarak yatırımları, doğrudan (reel) yatırımlar (Realinvestition) ve mali yatırımlar (Finanzinvestition) olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür [3]:

i. Doğrudan (Reel) Yatırımlar: Bu tür yatırımlar, işletmelerin doğrudan doğruya faaliyette bulunmak veya faaliyetlerini devam ettirmek, büyümek amacıyla yapmış oldukları yatırımlardır. Sabit sermaye mallarına, cari varlıklara ve insan kaynaklarına yapılan yatırımlar bunlara örnek olarak verilebilir.

ii. Mali Yatırımlar: İşletmelerin, başka şirket ya da şirketlerin hisse senetleri veya tahvillerine yaptıkları yatırımlar bu gruba girer. Burada işletmelerin amacı, ellerindeki nakit fazlasını daha kârlı şekilde değerlendirmek (kısa vadeli-spekülatif) olabileceği gibi, yatırım yapılan şirketlerin ve dolayısıyla pazarların kontrolünü sağlamak (uzun vadeli) da olabilir.

Kısa vadeli mali yatırımlar, daha çok nakit fazlalarını değerlendirmek amacıyla diğer işletmelerin hisse senedi ve tahvillerine yapılan yatırımlar olup, işletmeye para gerektiğinde satmak amacıyla yararlanılan bir araçtır. Dolayısıyla kısa vadeli mali yatırımların likit olması ve gerektiğinde paraya çevrilebilmesi özelliği ön plandadır. Burada kısa vadede gelir sağlamak hedeflendiğinden, yatırım yapılacak işletme seçilirken kâr dağıtım politikasının uygunluğu ve faiz gelirinin yüksekliği göz önünde bulundurulur.

Uzun vadeli mali yatırımlar ise, genellikle işletmelerin uzun vadeli politikalarını gerçekleştirmek; üretim ve satış gücünü artırma, riski azaltma vb. amaçlarla yapmış oldukları yatırımlardır. Bu tür yatırımlar azınlık paylarına sahip olmak amacıyla yapılabileceği gibi, yönetimde söz sahibi olma ve hatta tüm işletmeyi satın alma şeklinde de yapılabilir.

Kısa vadeli ve uzun vadeli mali yatırımlar arasındaki temel fark, yatırımın yapılmasında işletmenin niyeti ve amacında yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle bir mali yatırımın kısa veya uzun vadeli olarak nitelendirilmesi, yatırımı yapan işletmenin amacına bağlıdır. Nitekim, başlangıçta nakit fazlasını değerlendirmek amacıyla yapılan kısa vadeli mali bir yatırım, acil nakit gereksiniminin söz konusu olmadığı bir işletmede, elde tutularak uzun vadeli mali bir yatırıma dönüştürülebilir. Aynı şekilde işletme sermayesi ihtiyacı veya başka nedenlerle uzun vadeli bir yatırımın paraya dönüştürülmesine de karar verilebilir.

Muhasebe uygulaması açısından kısa vadeli mali yatırımlar “Dönen Varlıklar” sınıfında ve “Menkul Kıymetler” grubu altındaki hesaplarda; uzun vadeli mali yatırımlar ise, “Duran Varlıklar” sınıfında ve “Mali Duran Varlıklar” grubu altındaki hesaplarda izlenirler.

Uzun vadeli hisse senedi yatırımları ve bunların değerlendirilmesinde kullanılan yöntemler, aşağıda kısaca tanımlanmaya çalışılmıştır.

II.2. Uzun Vadeli Hisse Senedi Yatırımlarının Değerlemesinde Kullanılan Yöntemler

Yatırım yapan bir şirket, diğer bir şirkette oy hakkının %50’den fazlasını ele geçirmişse, diğer bir ifadeyle kontrol gücüne sahipse, yatırımcı şirket “ana şirket”, yatırım yapılan şirket ise “bağlı şirket” olarak adlandırılır. Bağlı şirketteki yatırım, ana şirketin bireysel mali tablolarında, “mali duran varlıklar” hesap grubunda gösterilir.

Böyle durumlarda, ana şirket ve yatırım yapmış olduğu bağlı şirketleri bir “iktisadi bütün” olarak ele alan konsolide mali tablolar hazırlanır. Konsolide mali tablolar, bir iktisadi bütün içinde yer alan birden fazla şirketin mali durumunu topluca gösteren muhasebe raporlarıdır [4]. Konsolidasyon süreci, ana şirket ve bağlı şirket mali tablolarının, bu işletmelerin varlık, borç, sermaye ve gelir büyüklüklerine etki eden “grup içi” işlemlerin sonuçlarının, hesaplamalarda dikkate alınarak birleştirilmesi işlemi olarak özetlenebilir [5].

Konsolide mali tabloların tahlili, bireysel mali tablolara kıyaslandığında oldukça farklı ve karmaşık bir süreçtir [6]. Bu tabloların hangi durumlarda ve ne şekilde hazırlanacağı da, muhasebe literatüründe geniş biçimde tartışılmaktadır. Konsolide mali tablolar, hukuki değil

iktisadi bütünlüğe dikkat çeker ve hukuki açıdan bağımsız olan ana şirket ve onun bağlı şirketlerini tek bir iktisadi bütünlük olarak göstermeyi hedefler. Bu tür mali tabloların hazırlandığı durumlarda bağlı şirket, “konsolide edilmiş bağlı şirket” olarak adlandırılır [7]. Konsolide mali tablolara dahil edilmeyen, bağlı şirketlerdeki yatırımlar, ana şirketin bireysel mali tablolarında “özkaynak yöntemi”ne göre gösterilir.

Ana şirketin bağlı şirket üzerindeki “kontrol gücü”, konsolide mali tabloların hazırlanabilmesi için en önemli ölçüttür; ancak bundan başka göz önünde bulundurulması gereken ölçütler de vardır. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir [8]:

- Ana şirketle, bağlı şirketin değerlendirme esaslarının aynı olması,
- Hesap dönemleri ve günlerinin aynı olması,
- Faaliyet konularının aynı ya da benzer olması,
- Aynı muhasebe kayıt sistemleri ve hesap planlarının uygulanması.

Yukarıdaki kriterlerden bir yada birkaçının yokluğu durumunda konsolide mali tabloların düzenlenmesi yerine, ayrı ayrı mali tablolar düzenlenmesi daha anlamlı olur. Zira böyle bir durumda düzenlenecek konsolide mali tablolar, tamamen anlamsız olmasa bile, ilgililer tarafından anlaşılıp yorumlanması çok zor raporlar haline gelecektir.

Şirketler arası yatırımlardan biri de, ana şirkete yatırım yaptığı şirket veya şirketler üzerinde önemli bir etkinlik sağladığı varsayılan, %20-%50 arası oy hakkını ifade eden hisse senedi yatırımlarıdır. Buradaki önemli etkinlik kavramının, objektif bir ölçüsü olmamakla birlikte, toplam oy gücünün %20’sinden fazlasına sahip olmanın, ana şirkete, yatırım yapılan şirket üzerinde önemli bir etkinlik sağladığı -aksi ispat edilmedikçe- varsayılmaktadır [9]. Bu tür yatırımlarda, yatırım yapan şirket “ana şirket”, yatırım yapılan şirket ise “ilgili şirket” (associate) olarak adlandırılır.

Bir ana şirketin, “bağlı şirketi” durumunda olmayan ve bu nedenle konsolidasyona dahil edilmeyen ilgili şirketlere (iştiraklere) yatırımlar, konsolide mali tablolarda ayrı bir kalemde (örneğin; “ilgili şirketlere yatırımlar”) raporlanır [10]. Bu tür yatırımlarda ana şirketle ilgili şirketin mali tablolarının konsolide edilmesi pek bir anlam ifade etmez. Çünkü ana şirketin ilgili şirketteki oy hakkı, konsolidasyon için yeterli değildir. Bu nedenle, bu tür yatırımlara literatürde “konsolide edilmemiş bağlı şirketler” de denilir. İlgili şirketler, ana şirketin bireysel mali tablolarında “özkaynak yöntemi”ne uygun olarak gösterilir.

Hisse senedi yatırımlarının bir diğer biçimi ise, bir şirketin uzun vadeli amaçlarla, diğer bir şirketin %20'den az oy gücünü temsil eden sermaye payına yapmış olduğu yatırımlardır. Bu tür yatırımlarda, ana şirketin, yatırım yapmış olduğu şirketin mali ve faaliyet politikalarında önemli bir etkinliğe sahip olmadığı varsayılır ve bu yatırımların değerlendirilmesinde, "maliyet yöntemi" kullanılır.

Uzun vadeli hisse senedi yatırımlarının muhasebeleştirilmesinde kullanılacak yöntemlere ilişkin olarak, ABD'de faaliyet gösteren Muhasebe İlkeleri Kurulu (APB-Accounting Principles Board)'nun 18 nolu görüşü ve yine ABD'de faaliyet gösteren Mali Muhasebe Standartları Kurulu (FASB-Financial Accounting Standards Board)'nun 35 sayılı standardı önemli düzenlemelerdir (ABD'de muhasebe uygulamalarını FASB'ın 1973 yılında kurulmasından önce, APB'nin yayımlamış olduğu görüşler (opinions) yönlendirmekteydi.). Bu düzenlemeler, konuya ilişkin yapılan diğer düzenlemeler için de önemli bir başvuru kaynağı olmuştur [12]. Buna göre;

a) %20'nin altında oy hakkı sağlayan hisse senedi yatırımları, Maliyet Yöntemi (Cost Method) ile muhasebeleştirilir. Yatırım yapılan şirket tarafından dağıtılan kâr payları, ana şirket tarafından gelir olarak kaydedilir. Bu kayıt, söz konusu yatırımın değerini etkilemez.

b) %20-%50 arasında bir oy hakkı ve yatırım yapılan şirket üzerinde önemli bir etkiye imkan veren yatırımların değerlendirilmesinde "özkaynak yöntemi" (Equity Method) uygulanır. Bu yöntemde yatırım, yapıldığı zamandaki maliyet bedeli üzerinden kaydedilir. Ancak bu değer, yatırım yapılan şirketin elde ettiği kâr veya zarardan ana şirkete düşen pay oranında artırılır veya azaltılır.

Uzun vadeli hisse senedi yatırımların ölçülmesi ve raporlanması; yatırımcının sahiplik durumu, kullanılacak yöntem, elde etme tarihinde ve izleyen yıllarda uygulanacak işlemler açısından karşılaştırmalı olarak Tablo.2'deki gibi gösterilmiştir [12].

Maliyet yöntemi ve özkaynak yönteminin uygulanması, sadece konsolide mali raporlama işleminde geçerli değildir. Konsolide mali tablo düzenlemeyen şirketlerin diğer şirketlere yatırımlarının değerlendirilmesinde de bu iki yöntemden birinin kullanılması gerekmektedir [13]. Mali tablo dipnotlarında, bu yatırımların değerlendirilmesinde kullanılan yöntem belirtilmelidir. Ayrıca hangi yöntemin kullanıldığına bakılmaksızın, yatırımın ilk satınalma maliyeti, cari piyasa değeri ve defter değeri de açıklanmalıdır[12].

Tablo.2: Uzun Vadeli Hisse Senedi Yatırımlarında Ölçme ve Mali Tablolarda Gösterme

Sahiplik Durumu	Yöntem	Elde Etme Tarihinde Ölçme ve Raporlama	İzleyen Yıllarda Ölçme ve Raporlama	
			YATIRIM	GELİR
1. Yatırımcı önemli etki ve kontrole sahip değildir. Yatırımcının, yatırım konusu şirketin hisse senetlerinin %20'sinden daha azına sahip olduğu varsayılır.	Maliyet Yöntemi	Yatırımcı, yatırımı maliyet değeriyle kaydeder. Maliyet değeri, hisse senetlerini elde etmek için yapılan toplam harcamadır.	Yatırımcı, yatırımı piyasa ya da maliyet değerinden düşük olanıyla raporlar.	Yatırımcı, her bir dönemde yatırım yapılan şirket tarafından dağıtılan kâr payından payına düşen tutarı gelir olarak kaydeder.
2. Yatırımcı, yatırım konusu şirketin faaliyet ve mali politikaları üzerinde önemli etkiye sahiptir, ancak kontrol uygulayamamaktadır. Yatırımcının, yatırım konusu şirketin hisse senetlerinin %20/%50'lik kısmına sahip olduğu varsayılır.	Özkaynak Yöntemi	Yukarıdaki gibi	Yatırımcı, yatırımın değerini, yatırım konusu şirketin kârındaki (veya zararındaki) pay tutarında artırır (veya azaltır). Yatırım konusu şirketin dağıtmış olduğu kâr payları, yatırımın kayıtlı değerinden indirilir. Alınan kâr payları, gelir olarak düşünülmez. Çünkü, kâr paylarının gelir olarak tanımlanması, çifte kayıt işlemine yol açacaktır.	Yatırımcı, her bir dönemde yatırım konusu şirket tarafından açıklanan net kâr dan (veya zarardan) payına düşen kısmı gelir (gider) olarak kaydeder.
3. Yatırımcı, yatırım konusu şirketin faaliyet ve mali politikaları üzerinde kontrole sahiptir. Yatırımcının, yatırım konusu şirketin hisse senetlerinin %50'sinden fazlasına sahip olduğu varsayılır.	Konsolide Mali Tablo Yöntemi	Yukarıdaki gibi	Her bir dönemde konsolidasyon esaslarına göre düzenlenecek konsolide mali tablolar hazırlanır.	

Çalışmanın konusunu oluşturan maliyet yönteminin uygulama esasları aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

III. MALİYET YÖNTEMİ

Birçok ülkede ve geniş bir yaygınlıkla kabul görmüş olan temel değerlendirme ilkesi “maliyet değeri”dir [14]. Bu ilke, “ihtiyatlılık ilkesi” ve “gerçekleşme (tahakkuk) ilkesi”yle uyumluluğun doğal bir sonucudur.

“Maliyet yöntemi”, yatırımcı şirketin yatırım yaptığı şirketteki oy hakkı, önemli etki veya kontrole imkan vermediğinde kullanılmalıdır. Diğer bir ifadeyle, uzun vadeli amaçlarla yapılan hisse senedi yatırımlarından, %20’den az oy hakkı sağlayan yatırımlar ki, bu tür yatırımların yatırım yapan şirkete kontrol veya önemli etki hakkı vermediği varsayılmaktadır, maliyet yöntemine göre muhasebeleştirilir.

Bu tür yatırımların piyasa değeriyle değerlendirilmesi, ancak bu değer uzun süre maliyet değerinden düşük olması durumunda söz konusu olur [11]. Söz konusu hisse senetlerindeki değer düşüklüğü süreklilik arz ediyorsa, mali tablolarında piyasa değeriyle değerlendirilebilir. Bu durumun dışında yatırım, maliyet değeriyle değerlendirilir.

Maliyet yönteminde, yatırım, maliyet değeri ilkesiyle uygunluk içinde, elde etme tarihindeki değeriyle kaydedilir. Elde etme tarihinden sonra ise yatırım, “maliyet ya da piyasa değerinden düşük olanı yöntemi (lower-of cost or market method-LCM)” ile değerlendirilir [12]. Yatırım yapılan şirket tarafından nakden ödenen kâr payları, ana şirket kayıtlarına yatırımlardan gelirler olarak kaydedilir.

Elde etme maliyeti, satın alma bedeli ve katlanılan ek maliyetlerden oluşur. Elde etme biçimi, elde etme maliyetinin unsurlarının oluşumuna etki eder. Bir yatırımın elde etme maliyeti; satın alma durumunda, satın alma bedeli ve noter masrafları, borsa komisyonu vb. ek maliyetlerden; bir ortaklığın yeni kurulması durumunda ise konulan sermaye payı ve ek maliyetlerin toplamından oluşur. İştirakin, bir sermaye varlığı karşılığında takas edilmesi durumunda elde etme maliyeti, defter değerine veya takas edilen sermaye varlıklarının cari değerine ek maliyetlerin eklenmesiyle bulunur. Bir işletme, kendi sermaye payına karşılık aynı sermaye koymak suretiyle bir yatırım yapmışsa, elde etme maliyeti, yatırımın cari değerine ya da nominal değeri aşan tutarıyla birlikte sermaye payına ilave maliyetlerin eklenmesinden oluşur [15].

Elde etme biçimleri ve buna bağlı olarak gerçekleşen elde etme maliyetinin unsurları aşağıdaki Tablo.3’de özetlenmiştir:

Tablo.3: Elde Etme Biçimleri ve Elde Etme Maliyetinin Unsurları

Elde Etme Biçimleri	Elde Etme Maliyetinin Unsurları
- Satın alma	- Satın alma bedeli - Ek maliyetler
- İşletme kurma	- Sermaye payı - Ek maliyetler
- Takas	- Karşılık olarak verilen varlıkların (defter) değeri - Ek maliyetler
- Bir iştirake sermaye payı	- İştirakin (cari) değeri veya nominal değeri aşan tutarıyla birlikte ortaklıktaki pay - Ek maliyetler

Kaynak: FRICKE, Gabriele, Rechnungslegung für Beteiligungen nach der Anschaffungskostenmethode und nach der Equity-Methode, Studienverlag Brockmeyer, Bochum, 1983, s.27.

Satın alma bedeli, nakit olabileceği gibi, menkul kıymet veya diğer varlıklar da olabilir. Böyle durumlarda elde etme maliyetinin belirlemek için, bunu oluşturan unsurların “gerçeğe uygun” değerlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu değere ulaşmak için çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Örneğin; satın alma bedeli borsaya kayıtlı menkul kıymetlerden oluşuyorsa, bu kıymetlerin gerçeğe uygun değerini bulmak için piyasa fiyatı kullanılabilir [4,16].

Uzun vadeli hisse senedi yatırımları maliyet yöntemine göre, elde etme maliyetiyle kaydedilir. Yatırım yapılan şirketin faaliyetleri sonucu sağladığı net kârın dağıtımına karar verilen kısmından ana şirketin payına düşen kısım, yatırım geliri olarak gelir tablosuna aktarılır. Bu yöntemin uygulanmasında, yatırım yapılan şirketin özsermayesindeki değişimler, ana şirketin bilançosunda, yatırımın kayıtlı değerini hiçbir şekilde etkilemez [17]. Bu değer ancak yatırım kısmen satıldığında veya yeni hisse senetleri alındığında değişir. Diğer yandan yatırım konusu şirketin faaliyet dönemleri boyunca gerçekleşen kâr veya zararları da ana şirketin hesaplarına yansımaz. Sadece kâr dağıtımını olduğunda, bu tutar, ana şirket gelir tablosuna yazılır [3].

Aşağıdaki örnek yardımıyla maliyet yönteminin işleyişi basit olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

A Şirketi 500.000.000 TL ödeyerek, B şirketinin %20 oranında sermaye payına sahip olmuştur (A şirketinin B şirketi üzerinde önemli etkinliğe sahip olmadığı varsayılmıştır). Bu yatırımı izleyen üç yıl boyunca B şirketinin gerçekleşen kâr veya zararları ile ödemiş olduğu kâr payları aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

<u>Yıllar</u>	<u>B Şirketinin Kârı(Zararı)</u>	<u>B Şirketinin Kâr Payı Ödemeleri</u>
2001	400.000.000	100.000.000
2002	(40.000.000)	100.000.000
2003	80.000.000	100.000.000

Maliyet yöntemiyle muhasebeleştirilen örneğimizdeki yatırım, A şirketinin bilançosunda üç yıl boyunca 500.000.000 TL olarak, maliyet bedeliyle gösterilmeye devam edilir. Öte yandan her üç yıl için, dağıtılan kâr paylarından ana şirketin payına düşen %20'lik (20.000.000 TL) kısım, yatırımın gerçekleşen kârı olarak, ana şirket gelir tablosuna yansıtılır. Buna göre ana şirketin bilanço ve gelir tablosunda söz konusu yatırıma ilişkin olarak aşağıdaki durum ortaya çıkar:

<u>Yıllar</u>	<u>A Şirketinin Bilançosunda B Şirketine Yapılan Yatırımın Değeri</u>	<u>A Şirketinin Gelir Tablosunda B Şirketine Yapılan Yatırıma İlişkin Gelirler (Dağıtılan Kâr Payı x Sermaye Payı Oranı)</u>
2001	500.000.000	20.000.000
2002	500.000.000	20.000.000
2003	500.000.000	20.000.000

Maliyet yönteminde, sadece dağıtılan kâr payıyla ilgilenildiğinden, yatırım yapılan şirketin yıllık kâr veya zararıyla ilgili olarak ana şirket tarafından herhangi bir kayıt yapılmaz ve yatırımın bilançodaki değerinde herhangi bir değişme olmaz. Nitekim yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere, yatırım yapılan şirkette ikinci yıl 40.000.000 TL'lik bir zarar söz konusu olmasına rağmen, şirketin kâr dağıtım politikası gereğince, 100.000.000 TL kâr dağıtım kararı alındığından, ana şirket, tahsil etmiş olduğu 20.000.000 TL'lik kâr payını gelir tablosuna almış, zarara ilişkin herhangi bir kayıt yapmamıştır.

Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS-28), AB 4. Yönergesi ve Türkiye Muhasebe Standartları (TMS-6 ve TMS-7)'nda bu konuda birçok hüküm mevcuttur. Bu düzenlemelerde bir şirketin hisse senetlerine %20'nin altında yapılan uzun vadeli yatırımların, "maliyet değeri"yle değerlendirileceği konusunda görüş birliği olduğu görülmektedir [16,18-20].

IAS-28'e göre, önemli etkinliğin uygulanmadığı varsayılan %20'nin altındaki uzun vadeli hisse senedi yatırımları maliyet yöntemine göre muhasebeleştirilir. Bununla birlikte, yatırımın değerinde "geçici olmayan" bir düşüş söz konusu ise, bu tutar elde etme maliyetinden indirilir. Bir yatırımın değerini tespit ederken göz önünde bulundurulması gereken göstergeler şunlardır:

- Piyasa değeri,
- Yatırım yapılan şirketin aktifleri ve kârlılık durumu,
- Yatırımdan beklenen nakit girişleri.

Bu göstergelere ek olarak, yatırımcı şirketin riske attığı paranın büyüklüğü ve yatırım yapılan şirket tarafından kâr dağıtımına ve yatırımcı şirketin kendi politikaları üzerindeki tasarruflarına getirdiği kısıtlamalar da yatırımın değerini belirlerken göz önünde tutulmalıdır. Ayrıca eğer değerlendirilmede yeniden değerlendirilmiş tutarlar kullanılmışsa, yeniden değerlemenin sıklığına ilişkin bir politika benimsenmeli ve bütün uzun vadeli yatırımlar "aynı zamanda" yeniden değerlemeye tabi tutulmalıdır. Bu durumda uzun vadeli hisse senedi yatırımları bilançoda "yeniden değerlendirilmiş halleriyle" gösterilirler.

Avrupa Birliği 4. Yönergesi'nde de uzun vadeli yatırımların değerlendirilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, iştirak kriterlerinin altında kalan uzun vadeli hisse senedi yatırımları bilanço günündeki en düşük değerle değerlendirilir (m.35/1-c/aa) [20]. Dolayısıyla her bilanço gününde söz konusu varlıklar için "değer düzeltmesi" yapılır. Hisse senetlerinin değerinde bilanço günü itibariyle, "devamlı bir değer düşüklüğü" olması durumunda, gerekli değer düzeltmeleri yapılarak, en düşük maliyetle bilançoda gösterilmelidir [21,22].

TMS-6'da, "konsolidasyon ve özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirme kapsamı dışında kalan şirket yatırımları maliyet yöntemiyle muhasebeleştirilir" denilerek, %20'nin altında önemli etkinliğin olmadığı iştiraklerdeki yatırımların muhasebeleştirilmesinde maliyet yönteminin uygulanacağı belirtilmektedir. TMS-7'de de yukarıdaki uluslararası düzenlemelere paralel bir görüş benimsendiği görülmektedir. Buna göre, uzun vadeli yatırımlar bilançoda aşağıdaki değerlendirme ölçülerine göre değerlendirilir ve raporlanır [16]:

- Maliyet bedeliyle veya
- Yeniden değerlendirilmiş tutarla veya
- Pazarlanabilir hisse senedi ise portföy bazında maliyet veya piyasa değerinin düşük olanıyla değerlendirilir.

Maliyet yönteminde, yatırımın mutlak değerlendirme üst sınırı, satın alma anındaki elde etme maliyetidir. Yatırımcı şirketin kayıtları açısından, iştirak edilen şirketin faaliyeti sonucu sağlamış olduğu kârlardan sadece dağıtılan kârların tahsil edilmesiyle ilgilenilir. İştirakin sağlamış olduğu toplam kâr, ancak o iştirakteki payın satışında çözülen daha çok "gizli zorunlu yedekleri" (stille Zwangs-Rücklagen) içerir ve iştirakin defter değerine eklenmez [23].

Maliyet yönteminin uygulanmasında, yatırımın ilk defa yapıldığı dönemde ve elde tutulduğu izleyen dönemlerde özellik gösteren hususlar aşağıda incelenmiştir.

III.1. Maliyet Yönteminin İlk Defa Uygulanması

Maliyet yöntemine göre, hisse senedine yapılan yatırım, yapıldığı andaki “elde etme maliyeti”yle kaydedilir. Bir işletmenin diğer bir işletmenin hisse senetlerini elde etme biçimine göre, elde etme maliyetinin unsurları değişik olabilir. Bir iştirak ilişkisi, satın alma, yeni bir işletme kurma, karşılık olarak menkul kıymet veya herhangi bir varlık verme suretiyle kurulabilmektedir. Yukarıda açıklandığı gibi, bu alternatif elde etme biçimlerine göre, elde etme maliyeti tespit edilerek, söz konusu yatırım, bu değer üzerinden kaydedilir.

Maliyet yönteminin uygulanmasında önemli konulardan biri de, ana şirketin yatırım konusu şirketin hisse senetlerini defter değerinin altında ya da üstünde satın alması durumunda yatırımın hangi değerle gösterileceğidir. Maliyet yöntemine göre değerlendirilen yatırımlar, ister defter değerinin altında ister üstünde bir değerle satın alınmış olsun, ana şirketin bilançosuna satın alma anındaki maliyet değeriyle kaydedilir [4].

Hisse senetlerinin elde edildiği dönemde, diğer bir ifadeyle maliyet yöntemin ilk defa uygulanmasında, yatırım yapılan şirketin yatırım yapılmasından önceki döneme ilişkin kâr payı dağıtımına karar verip vermediğine bakılmalıdır. Eğer yatırım yapılan şirket kâr dağıtımını kararla vermişse, söz konusu yatırımın elde etme maliyeti, dağıtılan kâr payından yatırımcı şirkete düşen payı tutarı kadar azaltılmalıdır [24]. Hisse senetleri kâr payı dağıtım kararı açıklandıktan sonra satın alınmışsa, satın alma bedelinin içinde kâr payı geliri de olacaktır. Bu durumda kâr payı tutarı düşüldükten sonra kalan tutar, maliyet bedeli olarak hesaplanır ve yatırım hesabına bu tutarla işlenir. Kâr payı tutarı ise, iştiraktan alacak olarak dikkate alınır [25].

Örneğin; A Şirketinin, %10 sermaye payını temsil eden B Şirketi hisse senetlerini 2.000 TL ödeyerek satın aldığı ve satın alma tarihinden önce B şirketi tarafından önceki döneme ilişkin olarak 1.000 TL kâr dağıtımına karar verilmiş olduğunu varsayalım. Bu durumda hisse senetlerinin elde etme maliyeti aşağıdaki gibi hesaplanacaktır:

Ödenen Tutar	2.000
B Şirketinin Dağıtacağı	
Kâr Payı (1.000 x 0,10).....	-100
Elde Etme Maliyeti	1.900

Görüldüğü gibi, yatırım yapılan şirketin, hisse senetlerinin elde edilmesinden önceki döneme ilişkin

olarak dağıtmaya karar verdiği kârdan yatırımcı şirkete düşen pay, elde etme maliyetinin belirlenmesinde azaltıcı bir unsur olarak dikkate alınmıştır. Böyle bir işlem yapılmasının sebebi, dağıtılan söz konusu kâr payının, yatırımın yapılmasından önceki dönemlere ait olmasıdır [16].

III.2. Maliyet Yönteminin İzleyen Yıllarda Uygulanması

Maliyet yöntemine göre, değerlemede üst sınır “maliyet değeri”dir. Ancak bazı durumlarda bu kuraldan sapma olması zorunlu hale gelmektedir. İştirakin elde edilmesini izleyen yıllarda dönemlerde, maliyet değeriyle değerlemeden sapmayı zorunlu kılan istisnai bir durum, yatırım yapılan hisse senetlerinin piyasa değerinin, maliyet değerinden düşük olması ve bu durumun “sürekli”lik arzemesidir. Dolayısıyla takip eden her hesap döneminin sonunda, maliyet değeriyle kaydedilmiş olan iştiraklerin değerinde, geçici olmayan bir düşüş olup olmadığı incelenmelidir. Bu incelemeye bağlı olarak, hisse senedi yatırımları bilançoda, maliyet ya da piyasa değerinden düşük olanı yöntemiyle gösterilmelidir.

Değerdeki “sürekli” bir düşüşün ölçütleri şunlar olabilir [12]:

- Yatırım yapılan şirketin iflası,
- Yatırımcı tarafından zararın üstlenilmesi için bir anlaşmanın olması,
- Hisse senetlerinin piyasa değerinin nominal değerinden daha düşük olması ve bu düşüklüğün sürekli ve ciddi bir oranda olması.

Eğer yukarıdaki ölçütlere göre, geçici olmayan bir değer düşüklüğü söz konusu ise, bunun için karşılık ayrılmalı ve yatırım, bilançoda düşük olan piyasa değeriyle gösterilmelidir [23].

Hisse senetlerinin maliyet ve piyasa değerleri karşılaştırılırken, bunun her bir yatırım için bireysel olarak mı; yoksa, portföy bazında mı yapılacağı problemi de ortaya çıkmaktadır. Bu konuda görüş ayrılıkları olmakla beraber, genel kabul gören yaklaşım, değerlemenin portföy bazında yapılabileceğidir. Bu görüşü savunanlara göre, bir portföydeki herhangi bir yatırımın değerinde geçici olmayan bir düşüş, portföyün değerinde de sürekli bir kaybı temsil eder [12].

Uzun vadeli yatırımlar yatırımcı şirketler için çoğunlukla “bireysel” öneme sahiptir ve bu nedenle değerleri de ayrı ayrı belirlenir. Bununla birlikte, uzun vadeli hisse senedi yatırımlarının, piyasa ve maliyet değerleri karşılaştırılırken, portföy bazında da değerlendirilebilir.

TMS-7'de de, uzun vadeli yatırımların değerinde geçici olmayan düşüşler için karşılık ayrılacağı ve bu karşılıkların her bir yatırım için ayrı ayrı hesaplanacağı hükmü vardır. Ancak, pazarlanabilir hisse senetlerinin portföy bazında maliyet veya piyasa değerinin düşük olması değerlendirileneği belirtilmiştir [16].

AB 4. Yönergesi'nde ise, mali duran varlıkların değerindeki süreklilik arz eden düşüşler için, değer düzeltimi yapılacağı belirtilmiş, ancak bu işlemin portföy bazında mı, ayrı ayrı mı yapılacağı konusunda açık bir hüküm getirilmemiştir [20].

Hisse senetlerinin tamamen ya da kısmen elden çıkarılması durumunda, defter değeri ile satış fiyatı arasındaki fark, gerçekleşmiş kâr veya zarar olarak kaydedilir ve gösterilir. Eğer aynı yatırıma ilişkin hisse senetleri partiler halinde satın alınmış ve her parti için farklı bir elde etme maliyeti söz konusu ise, satışa konu olan hisse senetlerinin defter değerini belirlemede "ortalama defter değeri yöntemi"nin uygulanması tavsiye edilmektedir. FIFO (İlk giren ilk çıkar) veya LIFO (son giren ilk çıkar) yöntemleri, senetlerin birbirleri arasında değişebilme özelliklerinden dolayı, tavsiye edilmemektedir [12].

Özet olarak, maliyet yönteminin uygulanmasında, iştirakin değeri sadece giriş (alış) ve çıkışlardan (satış) etkilenir. Satış durumunda yatırımın değeri, ortalama defter değeri yöntemiyle hesaplanır. Yatırım ilişkisinden toplam kazanç ise; elde edilen kâr payları ve elden çıkarma kazancının toplamından oluşur.

III.3. Maliyet Yönteminden Ayrılma veya Maliyet Yöntemine Geçiş Kriterleri

Ana şirketin, yatırım yaptığı şirketteki sermaye veya oy hakkı, önemli etkinlik uygulamasına imkan verecek düzeye ulaştığı andan itibaren söz konusu yatırım, maliyet yönteminden ayrılarak, özkaynak yöntemine göre değerlendirilir [24]. Aynı şekilde, özkaynak yöntemine değerlendirilmekte olan bir yatırım, bu yöntemin gerektirdiği ölçütleri sağlamadığı, diğer bir ifadeyle, önemli etkinlik uygulanmasına imkan vermediği tarihten itibaren maliyet yöntemine göre muhasebeleştirilir [20].

Bu konu, IAS-28 ve TMS-6'da da düzenlenmiştir. Buna göre, aşağıdaki durumların gerçekleştiği tarihten itibaren yatırımlar maliyet yöntemine göre muhasebeleştirilir ve yatırımın mevcut devreden değeri, maliyet bedeli olarak işlem görülür [18,19]:

- Yatırımcının ilgili şirketteki önemli etkinliğini yitirmesi, ancak yatırımın tamamen veya kısmen devam etmesi;

- Yatırım yapılan ortaklığın yatırımcıya fon (kaynak) transferinin oldukça sınırlı olması veya ilgili

şirketin yakın bir tarihte elden çıkarılmak amacıyla satın alınmış olması.

Yatırımlar, her dönem sonunda yukarıdaki ölçütlere göre gözden geçirilerek yöntem değişikliğini gerektiren bir durum olup olmadığına bakılmalıdır; bu açıdan, yatırımın dönemler itibarıyla durumunun titizlikle incelenmesi, büyük önem taşımaktadır.

IV. MALİYET YÖNTEMİNE İLİŞKİN ÖRNEK OLAY YARDIMIYLA ULUSLARARASI UYGULAMALAR İLE TÜRKİYE UYGULAMASININ KARŞILAŞTIRILMASI

Maliyet yönteminin uluslararası uygulamalardaki biçimi ve ülkemizde Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği [Bundan sonra kısaca, Tekdüzen Muhasebe Sistemi (TMS) olarak adlandırılacaktır.] çerçevesindeki uygulama, aşağıda hipotetik bir örnek yardımıyla incelenecek ve ortak ve farklı noktalar karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

IV.1. Örnek Olay

ABC Şirketi, t_0 yılında, uzun vadede yönetiminde ve faaliyet politikalarında söz sahibi olmak amacıyla XYZ şirketinin %10'luk payını temsil eden 10.000 adet hisse senedini 1.000.000.000 TL.'ye satın almıştır. ABC Şirketinin 4 dönemdir elinde tutmuş olduğu bu yatırıma ilişkin bazı bilgiler aşağıdaki gibidir:

a) t_1 yılında ABC şirketi elindeki XYZ şirketi hisse senetlerinin 2.000 adedini 300.000.000 TL.'ye satmıştır.

b) t_2 yılında ABC şirketi, 1.000 adet XYZ şirketi hisse senedini 120.000.000 TL ödeyerek satın almıştır.

c) XYZ şirketi, 4 dönem boyunca aynı tutarda kazanç elde etmiş olup, ABC şirketinin payına düşen kısım yıllar itibarıyla 1. yıl 150.000.000, 2. yıl 120.000.000, 3. ve 4. yıllar 135.000.000 liradır.. XYZ şirketi, kâr dağıtım politikası gereğince elde ettiği kazancın 2/3'sini nakit kâr payı, kalan 1/3'lük kısmını ise sermayeye ilave etmek suretiyle ortaklarına bedelsiz hisse senedi olarak dağıtmaktadır.

d) ABC şirketi t_4 yılında, elindeki XYZ şirketi hisse senetlerinin tamamını 1.400.000.000 TL.'ye satmıştır.

Varsayımlar: Alış ve satış işlemlerinin, kâr dağıtımlarının ardından gerçekleştirildiği ve kâr payı ödemelerinin, kâr dağıtım kararıyla eş zamanlı olarak yapıldığı varsayılmıştır.

IV.2. Örnek Olayın Tahlili ve Türkiye Uygulaması ile Uluslararası Uygulamaların Karşılaştırılması

- *Maliyet Yöntemi:* Maliyet yönteminde, yatırım, maliyet değeri ilkesiyle uygunluk içinde, elde etme tarihindeki değeriyle kaydedilir. Elde etme tarihinden sonra yatırım, maliyet ya da piyasa değerinden düşük olanı ile değerlendirilir. Yatırım yapılan şirket tarafından nakden ödenen kâr payları, ana şirket kayıtlarına yatırımlardan gelirler olarak kaydedilir. Maliyet yönteminde, yatırımın mutlak değerlendirme üst sınırı, satın alma anındaki elde etme maliyetidir. Yatırımcı şirketin kayıtları açısından, iştirak edilen şirketin faaliyeti sonucu sağlamış olduğu kârlardan sadece dağıtılan kârların tahsil edilmesiyle ilgilidir.

Bu yöntemin uygulanmasında, yatırım yapılan şirketin özsermayesindeki değişimler, ana şirketin bilançosunda, yatırımın kayıtlı değerini etkilemez. Bu değer ancak yatırım kısmen satıldığında veya yeni hisse senetleri alındığında değişmektedir. Diğer yandan yatırım konusu şirketin faaliyet dönemleri boyunca gerçekleşen kâr veya zararları da ana şirketin hesaplarına yansımaz. Sadece kâr dağıtımı olduğunda, bu tutar, ana şirket gelir tablosuna yazılır (bkz. Tablo 4/ 4) Örnekte de görüldüğü gibi, maliyet yönteminde iştirak değeri, sadece alış ve satışlardan etkilenmektedir (bkz. Tablo 4/ 1, 2, 3). Satış durumunda satış bedeli ortalama defter değeri yöntemine göre hesaplanır. Bu yöntemde yatırımdan toplam kazanç; tahsil edilen kâr payları ve elden çıkarma kazancı toplamından oluşur (bkz. Tablo 4/ 6).

- *Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması:* TMS uygulamasında iştirak değeri, alış ve satışlardan başka, iştirak edilen şirkette iç kaynaklardan yapılan sermaye artırımını sonucu elde edilen bedelsiz hisse senetlerinden de etkilenmektedir (bkz. Tablo 4/ 1, 3, 7, 8). Buna göre, elde edilen bedelsiz hisse senetleri tutarı, ana şirket bilançosundaki iştirak defter değerine eklenir ve karşılığında özkaynaklar grubunda bir yedek hesabı (İştirakler Yeniden Değerleme Artışları) açılır. Ülkemiz uygulamasını, maliyet yönteminin uluslararası uygulamalardaki esaslarından ayıran en önemli fark bedelsiz hisse senetleriyle ilgili bu uygulamadır. Maliyet yönteminden farklı olarak, Türkiye uygulamasında, elden çıkarma kazancına, elde edilen bedelsiz hisse senetleriyle ilgili olarak oluşturulan yedek hesabının çözülmesi sonucu ortaya çıkan tutar da dahildir. Satış sırasında yapılacak muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

100. KASA HS.	1.400.000.000	
523. İŞT.Y.DEĞ. ARTIŞ. HS.	180.000.000	
242. İŞTIRAKLER HS.		1.100.000.000
645. M. KIY.SATIŞ KÂRLARI HS.		480.000.000

Görüldüğü gibi, iştirakler yeniden değerlendirme hesabı, söz konusu iştirakin satılması durumunda kapatılmakta ve kâr/zararın tespitinde dikkate alınmaktadır. Ülkemiz uygulamasında, İştirakler Yeniden Değerleme Artışları, Maddi Duran Varlık Yeniden Değerleme Artışları gibi, iç kaynaklardan sermaye artırımında kullanılabilen ve söz konusu iştirak hisse senetlerinin satılması durumunda aynı işleme tabi tutulmaktadır [26]. Dolayısıyla, iştirakler yeniden değerlendirme artışlarının, satıştan önce ana şirket tarafından sermayeye ilave edilmiş olması halinde herhangi bir işlem yapılmaz ve iştiraktan toplam kazanç, tahsil edilen kâr payları ve elden çıkarma kazancının toplamından oluşur. Buna göre, satışa ilişkin yapılacak muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

100. KASA HS.	1.400.000.000	
242. İŞTIRAKLER HS.		1.100.000.000
645. M. KIY.SATIŞ KÂRLARI HS.		300.000.000

Örnekten ayrıca aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- İlk yıl, her iki uygulamada da yatırım, giriş (alış) sırasındaki elde etme bedeliyle kaydedilmiştir (bkz. Tablo 4/ 1-t₀).
- Çıkışlar (satış) her iki uygulamada da farklı tutarlarda değerlendirilmiş ve yatırımın satış anındaki değeri, iki yöntemde farklı tutarlarda hesaplanmıştır (bkz. Tablo 4/ 2-t₄). Bunun sebebi, her bir yöntemde satış anındaki iştirak değerinin farklı unsurlardan etkilenmesidir. Maliyet yönteminde, satış anındaki iştirak değeri olan 920 milyon TL., elde etme bedeline girişlerin eklenmesi, çıkışların indirilmesi suretiyle hesaplanmıştır. TMS uygulamasında, elde etme bedeline girişlerin yanında, iç kaynaklardan sermaye artırımını sebebiyle elde edilen bedelsiz hisse senetlerinin eklenmesi ve çıkışların indirilmesi sonucu satış anında yatırımın defter değeri 1 milyar 100 milyon TL. olarak hesaplanmıştır. Maliyet yöntemindeki 920 milyonluk tutarla aradaki fark, elde etme bedeline, yatırım yapılan şirketten alınan bedelsiz hisse senetleri tutarının (180 milyon TL.) da eklenmesinden kaynaklanmaktadır.
- Son yıl, yatırımın elden çıkarılması sonucundaki yatırımdan toplam kazanç, her iki uygulamada da aynı tutardadır (bkz. Tablo 4/ 6 ve Toplam Sonuç Sütunları).

Özet olarak, iki uygulamanın temelde birçok ortak özellik taşıdığı görülmektedir. Nitekim gelir tablosu açısından yatırımdan elde edilen temettü (kâr payı) gelirleri ve elden çıkarma kazançları, dolayısıyla toplam sonuç her iki uygulamada da aynı tutarlardadır. Ancak temel farklılık bilançoda yatırımın gösterileceği değer tespitinde ortaya çıkmaktadır. Örnekte görüldüğü gibi, t₀

yılından sonra yatırımın defter değeri iki uygulamada farklı tutarlarda hesaplanmaktadır. Bu durumun temel sebebi, Türkiye uygulamasında alınan bedelsiz hisse

senetleri tutarının, ana şirket kayıtlarında yatırımın defter değerine eklenmesidir.

Tablo.4: Örnek Olayın Maliyet Yöntemi ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulamasına Göre Gösterimi

(000.000.-TL)

	Maliyet Yöntemi					Toplam Sonuç	TMS Uygulaması					Toplam Sonuç
	t ₀	t ₁	t ₂	t ₃	t ₄		t ₀	t ₁	t ₂	t ₃	T ₄	
<u>Bilanço:</u>												
(1) + Giriş (Alış)	1.000		120				1.000	50	160	45	45	
(2) – Çıkış (Satış)		-200			-920			-200			-1.100	
(3) = Yatırım Defter Değeri	1.000	800	920	920	0		1.000	850	1.010	1.055	0	
<u>Gelir Tablosu:</u>												
(4) + Elde Edilen Temettü Geliri		100	80	90	90			100	80	90	90	
(5) + Elden Çıkarma Kazancı		100			480			100			480	
(6) = Yatırımdan Toplam Kazanç		200	80	90	570	940	0	200	80	90	570	940
<u>Bilanço:</u>												
(7) Yedek								50	90	135	0	
(8) Yedeklerin												
+ Oluşumu								+ 50	+ 40	+ 45	+ 45	
- Çözülmesi											-180	

V. MALİYET YÖNTEMİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Maliyet yöntemi, yaygın olarak uygulanan bir yöntem olmasına rağmen bazı eksikliklerinden dolayı eleştirilmekte ve daha çok küçük hacimli yatırımların muhasebeleştirilmesinde kullanılması tavsiye edilmektedir. Maliyet yönteminin eleştiri alan yönlerinin başında, yatırım yapılan şirkette yıllar boyunca meydana gelen değişimler dikkate alınmaksızın, yatırımın bilançoda aynı değerle gösterilmesi gelmektedir [3].

Maliyet yöntemine göre değerlendirilen yatırımlarda, faaliyet sonucu elde edilen kâr veya uğranılan zararlara karşılık, defter değerinin aynı kalması, gerçeğe uygun değerle yansıtmayı engeller: Çünkü bu yöntemde, elde edilen kârlar veya uğranılan zararların, hangi döneme ait olduğu bilinmemekte ve gecikmeli olarak ana şirket mali tablolarına alınmış olmaktadır [27]. Örneğin, bu yöntemde göre izlenen bir yatırımda, gerçekte zarar edilen bir döneme ilişkin olarak geçmiş yıllar kârlarından bir dağıtım söz konusu olabilir ve ana şirkette bu durum yatırımın geliri olarak kaydedilir (Bkz. “3. Maliyet Yöntemi” başlığı altındaki örnek.). Böyle durumlarda yöntem, yatırım yapılan şirketin kazanç bünyesi konusunda yeterli bilgi verememektedir [12]. Dolayısıyla maliyet yöntemi, bilgilendirme fonksiyonunu

(Informationsfunktion) istenilen düzeyde yerine getirememektedir.

Yatırım yapılan şirketin kâr (veya zarar) durumu değişken, buna karşılık kâr dağıtım politikasının büyük ölçüde istikrarlı olduğu durumlarda, maliyet yöntemi faaliyet sonuçlarının gelişiminin yatırımcı şirket mali tablolarına yansıtılmasında yetersiz kalmaktadır. Öte yandan, yatırım yapılan şirketin uzun süre kârlı olduğu durumlarda maliyet yönteminin kullanılması, bilançoda gizli yedeklerin oluşmasına yol açacaktır [9].

Yatırım konusu şirketin varlık ve borç durumu hakkında kısıtlı bilgi vermesi, gelirin elde edilmesi ve açıklanmasının farklı zamanlarda olması vb. eksik yönlerinden dolayı, günümüzde maliyet yönteminden vazgeçilmesi yönünde görüşler ileri sürülmektedir. Önemli etkinliğe sahip olunan şirketlere yatırımların muhasebeleştirilmesinde kullanılan ve yatırım yapılan şirket tarafından açıklanan net gelirden ana şirketin payına düşen tutarın, ana şirket tarafından gelir olarak kaydedilmesi ve yatırım yapılan şirketin dağıtmış olduğu nakit kâr paylarının yatırımın kayıtlı değerinden düşülmesini esas alan özkaynak yöntemi, uluslararası uygulamalarda ön plana çıkmıştır. Maliyet yönteminin yukarıda sıralanan eksik yönlerini gidermesi ve yatırım konusu şirketin faaliyet sonuçları ve özsermaye gelişimi

hakkında daha fazla bilgi vermesinden dolayı, özkaynak yöntemi daha çok tercih edilen bir yöntem haline gelmektedir [28].

Ancak bazı yazarlara göre, özkaynak yönteminin uygulanmasının “güçlü bir gerekçesi” yoktur ve yatırım yapılan şirketin kârının ana şirket geliri olarak kabul edilmesi gerçeğe aykırı bir işlemdir. Çünkü, sermayesinde pay sahibi olunan her şirket, bağımsız bir tüzel kişiliğe sahiptir ve elde etmiş olduğu kârlar, ana şirket kârlarını kendiliğinden artıran bir unsur değildir. Yatırım konusu şirketin ortaklarına kâr dağıtımını yapabilmesi için, resmen kâr dağıtım kararının ilan edilmiş olması gerekir ve hisselerin tamamının veya önemli bir kısmının tek bir ortak elinde bulunması bu temel şartı değiştirmez. Ayrıca, kârın varlığı, yatırım yapılan şirketin mali durumunun kâr dağıtımını için uygun olduğunu göstermez. Bundan dolayı, yatırım konusu şirketin yetkili kurulları tarafından kâr dağıtım kararı alınıp ilan edilmeden önce, ana şirket hesaplarında, bu şirketin kârlarının gösterilmemesi daha uygun bir yoldur [29].

VI. SONUÇ

Ülkemizde muhasebe uygulamalarına yön veren başlıca düzenlemelerde, ortak bir iştirak tanımının benimsendiği görülmektedir. Buna göre, bir yatırımın iştirak sayılabilmesi için, %10 ile %50 arasında sermaye payı veya oy hakkına sahip olunması gerekmektedir. Sermaye payı %10'un üzerinde olsa bile, oy hakkının %10'un altında olması durumunda, bir iştirak ilişkisinden söz edilemez ve bu tür yatırımlar “Bağlı Menkul Kıymetler” kaleminde izlenir.

Oysa, IAS-28'deki “ilgili şirket” tanımında, sahiplik oranından çok “önemli etkinlik” kavramına vurgu yapılmaktadır. AB 4. Yönergesi'nde ise, iştirak alt kriteri olarak “%20 oranı” belirlenmiştir. Her iki düzenlemede de, önemli etkinlik uygulanan yatırımların, özkaynak yöntemine göre değerlendirileceği öngörülmüştür. Ülkemiz uygulaması, esas alınan iştirak kriteri ve iştiraklerin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemler açısından, uluslararası muhasebe standartları ve AB Yönergeleri'ne tam olarak uymamaktadır.

Türkiye'de iştirak tanımıyla ilgili tek istisnai düzenleme, SPK'nın Seri:XI, No:21 Sayılı Tebliği'dir [30]. Söz konusu Tebliğ'in 4.maddesinde iştirakler, “...yüzde yirmi veya daha fazla, yüzde elliden az oranda paya veya bu oranda yönetime katılma hakkına sahip...” olunan şirketler olarak tanımlanmış ve ülkemizde ilk defa olarak mevcut düzenlemelerden farklı bir tanım yapılmıştır. Söz konusu Tebliğ'de ayrıca, “Bu tebliğ ve Kurul'un ilgili diğer düzenlemelerinde yer almayan hususlarda uluslararası muhasebe standartlarındaki ilkelere uyulur” (m.6/g) denilerek, uluslararası muhasebe

standartlarına uyum vurgulanmıştır. 1.1.2003 tarihinden itibaren yürürlüğe giren düzenlemenin uygulamada yaygınlaşmasıyla, Türk muhasebe hukukunun uluslararası uygulamalarla uyumlaştırılması yolunda önemli mesafe alınmış olacaktır.

Uzun vadeli hisse senedi yatırımlarının değerlendirilmesinde uygulanan yöntem açısından bakıldığında, Türkiye uygulamasının ilk bakışta maliyet yöntemi olduğu söylenebilir. Ancak, daha önce belirtildiği gibi maliyet yönteminde, bir şirkete yatırımın defter değeri yalnızca alış ve satış durumunda değişmektedir. Ülkemiz uygulamasında ise, hisse senetlerine yatırım yapılan şirketin iç kaynaklardan sermaye artırımı sonucu dağıtmış olduğu bedelsiz hisse senetleri, ana şirket tarafından yatırımın defter değerine eklenmekte ve dolayısıyla defter değeri değişmiş olmaktadır. Türkiye uygulamasını maliyet yönteminin uluslararası uygulamalarından ayıran en önemli fark, bedelsiz hisse senetleriyle ilgili bu uygulamadır. Maliyet yönteminde yatırımın kayıtlı değeri bilançoda yıllarca aynı tutarla gösterilirken, ülkemiz uygulamasında iç kaynaklardan sermaye artırımı tutarı yatırımın kayıtlı değerini artıran bir işlem olarak dikkate alınmaktadır. Bu özelliği dolayısıyla, maliyet yöntemiyle karşılaştırıldığında, ülkemiz uygulamasının enflasyon ortamında daha gerçeğe yakın sonuçlar verdiği söylenebilir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu uygulama enflasyon muhasebesi çerçevesinde yapılan bir değer düzeltme işlemi değildir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] ÖNEY, A., **İktisadi ve Ticari Terimler Sözlüğü**, 3.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1978, s.251.
- [2] SEYİDOĞLU, H., **Ekonomik Terimler-Ansiklopedik Sözlük**, Güzem Yay., Ankara, 1992, ss.970-971.
- [3] PEKER, A., **Modern Yönetim Muhasebesi**, 4. Baskı, İstanbul Ü. İşletme F. Muhasebe Enstitüsü Yay., İstanbul, 1988, ss.285-477.
- [4] SOYDAN, H.; GÜCENME, Ü., **Uluslararası Muhasebe**, Eskişehir, 1989, ss.42-43.
- [5] BİLGİNOĞLU, F., “Konsern İşletmelerde Mali Tablolar”, **Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, S.42, Kasım 1985, s.17.
- [6] HUSMANN, R., “Betriebswirtschaftliche Abgrenzung des Konsolidierungskreises zur Konzernbilanzanalytischen Untersuchung”, **Betriebs-Berater (BB)**, Heft: 40, 2.10.1997, s.2043.
- [7] MOORE, C.L.; JAEDICKE, R.K., **Yönetim Muhasebesi**, Çev.: Alparslan PEKER, 4. Baskıdan Çeviri, İ.Ü. İşletme F. Yay., İstanbul, 1988, s.123.

- [8] AKINCI, N.; ÜNLEN, M., **Mali Tablolar Analizi**, 2.Baskı, Bariş Yay., İzmir, 1988, ss.177-178. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, A.Ü. SBF Yay., Ankara, 1991.
- [9] YÜCEL, G., "*İştiraklerin Değerlemesinde Net Yatırım Değeri Yöntemi (Equity Method)*", **Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, S.41, Ağustos 1985, s.26.
- [10] KLEIN, W.; NOHL, F.; ZSCHIEGNER, H.; KLEIN, K.G., **Konzernrechnungslegung und Konzernverrechnungspreise**, J.B. Metzlersche Verlag, Stuttgart, 1983, s.52.
- [11] APB, Opinion No: 18 (1959) ve FASB Standard No: 35 (1981)'den aktaran BURSAL, N., "*Amerika'da Yatırım Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesinde Özel Sorunlar*", **Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, S.47-48, İstanbul, Şubat-Mayıs 1987, ss.8-12.
- [12] SHORT, G.D.; CHESLEY, G.R., **Fundamental of Financial Accounting**, Third Canadian Edition, Richard D. Irwin Inc., 1994, ss.685-692.
- [13] AKDOĞAN, N.; SAYARI, M., "*Türk ve Yabancı İşletmelerin Karşılaştıkları Muhasebe Sorunlarına Çözüm Önerileri*", **Uluslararası Muhasebe ve Denetim Sorunları**, Türkiye VI. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, 9-11 Mayıs 1984, Gazi Ün. İİBF Yay., Ankara, 1984, s.107.
- [14] SAHNER, F.; GERSENICH, C., "*Assoziierte Unternehmen und Equity-Bewertung*", **Harmonisierung der Konzernrechnungslegung in Europa**, Hrsg.: ALBACH, H.; KLEIN, G., Zeitschrift für Betriebswirtschaft, Ergänzungsherf 1/90, Gabler Verlag, Wiesbaden, 1990, s.176.
- [15] FRICKE, G., **Rechnungslegung für Beteiligungen nach der Anschaffungskostenmethode und nach der Equity-Methode**, Studienverlag Brockmeyer, Bochum, 1983, s.28.
- [16] TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI KURULU, TMS-7, "*Yatırımların Muhasebeleştirilmesi*", **Türkiye Muhasebe Standartları 2000**, TÜRMOB Yay., Ankara, 2000.
- [17] SOYDAN, H., **Çok Uluslu Şirketlerde Muhasebe Sorunları**, Bursa İTİA Yay., Bursa, 1982, s.26.
- [18] INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD, IAS-28 "*Accounting for Investments in Associates*", **International Accounting Standards 2002**, IASB, London, 2002, par.7.
- [19] TMS-6 "*İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi*", **Türkiye Muhasebe Standartları 2000**, TÜRMOB Yay., Ankara, 2000.
- [20] **AB 4. YÖNERGESİ-AB 7. YÖNERGESİ**, Çev.: YALKIN, Y.K.; AKDOĞAN, N., **Avrupa Topluluğu'na Entegrasyonda Muhasebe Standartları**, Türkiye XII. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, A.Ü. SBF Yay., Ankara, 1991.
- [21] SOLAŞ, Ç., **Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda Muhasebe Armonizasyonu Çalışmaları ve Türkiye Uygulaması**, İ.İ.T.İ.A. İşletme F. Yay., İstanbul, 1982, s.42.
- [22] AKDOĞAN, N., "*Dördüncü Yönergenin Öngördüğü Bilanço Tablosu ve Ülkemizdeki Uygulamalarla Karşılaştırılması*", **Avrupa Topluluğu'na Entegrasyonda Muhasebe Standartları**, Türkiye XII. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, A.Ü. SBF Yay., Ankara, 1991, s.39.
- [23] BUSSE VON COLBE; ORDELHEIDE, W.-D., **Konzernabschlüsse**, 6. Auflage, Gabler GmbH, Wiesbaden, 1993, s.469.
- [24] KIESO, D.E.; WEYGANDT, J.J.; WARFIELD, T.D., **Intermediate Accounting**, Tenth Edition, John Wiley and Sons Inc., New York, 2002, s.931.
- [25] DURMUŞ, A.H., "*Yabancı Ülkelerde Çalışan Şirketlerimizin Mali Tablolarını Konsolidasyonda Karşılaştıkları Sorunlar*", **Uluslararası Muhasebe ve Denetim Sorunları**, Türkiye VI. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Gazi Ün. İİBF Yay., Ankara, 1984, s.54.
- [26] ÜREL, G., "*Yeniden Değerleme*", **Mükellefin Dergisi**, S.85, Ocak 2000, s.71.
- [27] ÜLKER, S., **Avrupa Topluluğu 7. Yönergesi Kapsamında Konsolidasyon İşlemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s.149.
- [28] VON WY SOCKI, K.; WOHNGEMUTH, M., **Konzernrechnungslegung**, Werner Verlag, Düsseldorf, 1984, s.130.
- [29] PATON, W.A.; DIXON, R.L., **Muhasebenin Temelleri**, Çev.: Mustafa A. AYSAN, İ.Ü. İktisat F. İşletme İktisadı Enstitüsü Yay., İstanbul, 1964, s.846.
- [30] SERMAYE PİYASASI KURULU, "*Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ*", **Resmî Gazete**, 13.11.2001, 24582.

Yavuz ÇİFTÇİ

Muğla Üniversitesi
İİBF İşletme Bölümü
48170 Kötekli/Muğla.

yciftci@mu.edu.tr

Yavuz ÇİFTÇİ is an Assistant Professor Mugla University. His research areas include financial accounting, cost accounting, financial statement analysis, auditing, accounting & auditing standards, international accounting, information technology.

Fatih YILMAZ

İstanbul Üniversitesi
İşletme Fakültesi
34850 Avcılar, İstanbul

fatihyil@istanbul.edu.tr

Fatih YILMAZ is an Assistant Professor at Istanbul University. His research areas include financial accounting, international financial reporting standards, inflation accounting, foreign currency translations, auditing.
